

לא תכירו פנים במשפט

לא תכירו פנים במשפט פקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא: (דברים א יז).¹

לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד ... צדק צדק תרדף ... : (דברים טז יט-כ).²

אבות דרבי נתן נוסח א פרק י – מבית המדרש אל בית הדין

אל תעש עצמך כעורכי הדיינין – כיצד? מלמד שאם באת לבית המדרש ושמעת דבר או הלכה, אל תיבהל ברוחך להשיב. אלא הוי יושב ושואל באיזה טעם אמרו, מאיזה ענין היה הדין או הלכה ששאלוני.³ ובזמן ששני בעלי דינין באין לפניך לדין, אחד עני ואחד עשיר, אל תאמר: האיך אזכה את העני ואחייב את העשיר, והאיך אזכה את העשיר ואחייב את העני? ואם אחייב את העני - נמצא העני אויבי; ואם אזכה את העני - נמצא העשיר אויבי! ואל תאמר: האיך אטול ממונו של זה ואתן לזה? והתורה אמרה: "לא תכירו פנים במשפט" (דברים א יז).⁴

מסכת סנהדרין דף ז עמוד ב – לא תכיר ולא תתנכר

"לא תכירו פנים במשפט" - רבי יהודה אומר: לא תכירוהו. רבי אלעזר אומר: לא תנכרהו.⁵ אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא. אמר לו: לאו אושפיזכני את? - אמר לו: אין. אמר ליה: דינא אית לי. - אמר ליה: פסילנא לך לדינא. אמר ליה רב לרב כהנא: פוק דייניה. חזייה דהוה קא גאיס [ביה]. - אמר ליה: אי צייטא - צייטא, ואי לא - מפיקנא לך רב מאונך.⁶

¹ שני לא"וויים יש כאן: לא תכירו פנים במשפט – עליו נדרוש הפעם, ולא תגורו מפני איש, עליו כבר זכינו לכתוב בפרשה זו בשנה האחרת. ובפסוק הקודם בלשון חיובית של מצוות עשה: "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו", ציווי שנאמר בהקשר לפרשת מינוי הדיינים שיסודה בפרשת יתרו, וכאן משה חוזר עליה (בלי להזכיר את חלקו של יתרו!). ראו דברינו [פרשת מינוי הדיינים](#) בפרשת יתרו. במקומות רבים מצווה התורה על ניקיון המשפט ותקינותו, הן בלשון עשה והן בלשון לא תעשה. בפרשת משפטים, שמות כג ב: "לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת" ... "לא תטה משפט אבניך בריבו" ... "ושחד לא תקח" (ראו דברינו [אחרי רבים להטות](#) בפרשת משפטים). וכמו כן בפרשת קדושים, ויקרא יט טו: "לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך" – שלושה לא"וויים בפסוק אחד. כל נושא מצוות המשפט והדיינים הוא רחב ומורכב ונמנו בו מצוות עשה ולא תעשה רבות. ראו בפתח הלכות סנהדרין לרמב"ם שהוא מונה שם שלושים מצוות: עשר מצוות עשה ועשרים מצוות לא תעשה. ראו גם דברינו [מלך במשפט יעמיד ארץ](#) בפרשת משפטים. הפעם אנו רוצים לדין בפסוק "לא תכירו פנים במשפט".

² הנה מקור רביעי בתורה, השני בספר דברים - פרשת שופטים, לדיני עשיית המשפט. זו הקבלה ברורה לציווי בפרשה שלנו, לא רק בשילוב ובאיזון של חלק של לא תעשה כנגד החלק של מצוות עשה, אלא גם בהקבלה הלשונית: "לא תכירו פנים", "לא תכיר פנים". באילו פנים מדובר? של בעלי הדין? מהי הכרת פנים? זו? מה מחדשים פסוקים אלה מעבר למה שכבר למדנו בספר שמות ובספר ויקרא?

³ מתחיל בבית המדרש וממשיך בבית הדין. מה שאולי מעיד על הקשר ההדוק בין שני מוסדות אלה. יושבים ולומדים תורה באופן עיוני, ואם בא לפניהם דין עוברים לצד המעשי והתלמידים לומדים מפי רבותיהם "הלכה למעשה".

⁴ ובהמשך שם: "היה רבי מאיר אומר מה ת"ל כקטן כגדול תשמעון? שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ואחד [אתה] אומר לו קצר דבריך. אמר ר' יהודה: שמעתי שאם רצו להושיב שניהם כאחד מושיבין. אי זה אסור? שלא יהא אחד עומד ואחד יושב: יהא עלך דין קטן כדן גדול דין של פרוטה כדן של מאה מנה". עוד באבות דרבי נתן נוסח ב פרק כ: "היה אחד עני ואחד עשיר, אל תאמר זה שהוא עני דבריו נאמנים וזה שהוא עשיר אין דבריו נאמנים. אלא, כשם שאתה שומע דברי עני, כך תשמע דברי עשיר וכשם שאתה שומע דברי עשיר, כך תשמע דברי עני, שנאמר: לא תכירו פנים במשפט". לפי שיטה זו, אין כאן חידוש מיוחד, אלא בדגשים ודקויות. הפסוק שלנו מצטרף לפסוקים הרבים שדנים בניהול תקין של סדרי הדין והנהגת בית המשפט וכך גם "לא תכיר פנים" שבפרשת שופטים. וקדם לכולם [ודל לא תהדר בריבו](#) בפרשת משפטים. החידוש הוא אולי במעמד ובדובר. הדברים כאן נאמרים מפיו של משה שמדבר אל הדור החדש בערבות יריחו וחוזר על הלכות אלה. ובאשר לדרשה עצמה, אי הכרת הפנים בבית הדין מתחילה בדיון מתון ושקול בבית המדרש! לא כל תלמיד חכם הופך לדין ("עורך דין" בלשון חז"ל) – רבים נמנעו מכך וברחו מהדין. אבל דיון, אוי לו אם לא למד את אי הכרת הפנים בבית המדרש בדיון ההלכתי העקרוני.

⁵ אל תכיר בו (אל תנהג בו כמכר וידיד) ואל תתנכר לו (אל תנהג בו כנכרי ושונא), כפל לשון ומשחק מילים בפשט הפסוק: התנכר והכיר - שניהם מהשורש נכ"ר. ("ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו ... ויתנכר אליהם", ראו דברינו [ויכר ויתנכר](#) בפרשת מקץ). ראו פירוש רס"ג בפרשתנו: "לא תכיר - להטות דין לאדם המוכר וידוע לכם". כמו כן פירש אבן עזרא: "להכריח הדין למי שמכיר". ובפרשת שופטים, על הפסוק המקביל "לא תכיר פנים" אומר אבן עזרא: "פירשתי בפסוק לא תכירו פנים במשפט (דברים א, יז)", היינו הוא מקשר בין שני הפסוקים שהבאנו ורואה בהם חזרה. לא רק חזרה בין ספר דברים לספרים שמות וויקרא, אלא גם חזרה בתוך ספר דברים עצמו. שיטות אלה, מלוות בפשט הפסוקים, מצטרפות לקו שכבר ראינו במדרש הקודם: לא תכירו פנים במשפט - במהלך עריכת הדין וקיום מהלך המשפט.

⁶ תרגום והסבר: "בעל האכסניה בה התגורר רב בא לפניו לדין. אמר לו רב: האין אתה בעל האכסניה שלי? אמר לו: כן. אמר לו: דין יש לי. אמר לו רב: פסול אני לשבת בדיןך (ראו פירוש רש"י שם: "שהזכרתי טובתך"). אמר רב לר' כהנא (שהיה תלמיד חבר שלו, שטיינזלץ): צא ודון אותו. ראה ר' כהנא שגסה רוחו של אותו בעל אכסניה (שזלזל בו בהשוואה עם רב). אמר ר' כהנא לאותו האיש: אם תצית לי - תצית, ואם לא, אוציא לך את רב מאוזניך (אדון אותך בעונש קשה ותדע שאין אתה יכול לסמוך עליו, שטיינזלץ.

דברים רבה פרשה ה סימן ו – מתי מותר להסביר פנים

"לא תכירו פנים" - ר' אלעזר ורשב"ג. ר' אלעזר אמר: אם היית יודע שהדין עמו, אל תסבר לו פנים, שלא יהא אומר: מתחילה היה רוצה לזכותו. ורשב"ג אמר: אם תדע שאין הדין עמו, הסבר לו פנים, שלא יהא אומר: מתחילה היה רוצה לחייבני.⁷

ספרי דברים פסקא יז – מינוי הדיינים

"לא תכירו פנים במשפט" - זה הממונה להושיב דיינים. שמא תאמר: איש פלוני נאה - אושיבנו דיין; איש פלוני גיבור - אושיבנו דיין; איש פלוני קרובי - אושיבנו דיין; איש פלוני הלווני ממון [הליניסטון] - אושיבנו דיין. נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי. לא מפני שהוא רשע, אלא מפני שאינו יודע, מעלה עליו כאילו הכיר פנים בדין.⁸

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ג הלכה ח – להלכה ומפי השמועה

כל סנהדרין או מלך או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תכירו פנים במשפט". מפי השמועה למדו שזה מדבר כנגד הממונה להושיב דיינים. אמרו חכמים: שמא תאמר, איש פלוני נאה אושיבנו דיין, איש פלוני גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין. נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי. לא מפני שהוא רשע, אלא מפני שאינו יודע, לכך נאמר: "לא תכירו פנים במשפט".⁹

פסיקתא דרב כהנא פרשה א ויקריבו נשיאי – הכרז לפני כיסא שלמה

אנדה אותך, רש"י. הבאנו סיפור המשך זה, לא רק בגלל עניינו, אלא משום שהוא יוצר יחד עם הפסקה הקודמת סימטריה מקבילה לפסוק. הפסוק מדבר על "לא תכירו פנים" ועל "לא תגורו מפני איש" ואלה בדיוק שתי הפסקאות בגמרא: הפסקה הדנה בפירוש של "לא תכירו" (דברי רבי יהודה ורבי אלעזר) והסיפור של בעל האכסניה בו ר' כהנא מקיים את "לא תגורו". ראו ספר החינוך שאלה שתי המצוות היחידות בפרשתנו שרובה ככולה תוכחת משה וסיפור קורות דור המדבר לבנים. בכל זאת, שתי מצוות נזכרו בפרשה: "לא תכירו" ולא "תגורו". וכבר זכינו כאמור להשלים דף על מצוות [לא תגורו מפני איש](#) בפרשה זו.

⁷ כאן יש חידוש מסוים. מכלל לאו אתה שומע הן. מלשון האיסור "לא תכירו פנים", אנו לומדים על הכרת הפנים שמותרת לטובת מי שעומד להפסיד בדין. מעין דין זה הובא להלכה ברמב"ם הלכות סנהדרין פרק כא הלכה יא, שמדגישים שם שזו הלכה מאד גבולית וגם בהכרת פנים זו כדאי להיזהר. שהרי הדין עוד לא פסק את הדין, רק ראה להיכן הדין נוטה ושמא עוד ישנה את דעתו (ראו סנהדרין ו ע"ב ז ע"א לגבי מחויבותיו של הדיין מרגע שיודע להיכן הדין נוטה). למרות חידוש זה, נראה שגם מדרש זה מצטרף לקו של שני המדרשים הקודמים. אגב, המגיהים והמדייקים מצביעים על כך שהנוסח שהבאנו לעיל (וילנא) אינו מדויק. מדרש זה הוא בפרשת שופטים ולא בפרשת דברים. הוא דורש את הפסוק השני שהבאנו בפתח דברינו "לא תכיר פנים", לא את הפסוק הראשון: "לא תכירו פנים במשפט". צריך לתקן את הפסוק שבתחילת המדרש מ"לא תכירו" ל"לא תכיר". אם כך, אנו עדיין מחפשים את היחודיות והחידוש של הפסוק בפרשתנו: "לא תכירו פנים במשפט".

⁸ יש חידוש ייחודיות בפסוק שלנו, אומר מדרש ספרי. בפרשות הקודמות כבר נאמר כל מה שניתן לומר על הצורך בסדרי דין תקינים. כל הפסוקים שכבר ראינו בפרשת משפטים, קדושים ועוד נראה להלן בפרשת שופטים עוסקים בכך. אז מה בא הפסוק בפרשתנו ללמדנו? לא על סדרי הדין בתוך בית המשפט, אלא על סדר סדרי הדין, נכון יותר על סדרי הדיינים ודרך מינוים. שאין לך סדר דין חשוב יותר ממינוי דיינים הולמים ומתאימים! וזה החידוש בפרשתנו לדעת מדרש ספרי. ואיך הדברים מתקשרים ל"לא תכירו פנים במשפט"? אולי כמו הגמרא בסנהדרין לעיל: אל תמנה מישוהו לדיין (פנים למשפט) רק משום שהוא מכר שלך ואל תמנה מישוהו שהוא נכרי ומנוכר לנושא (כמו במינוי מלך "לא תוכל לתת עליך איש נכרי"?). ומה נעשה עם הפסוק המקדים שם ואומר: "ואצווה את שופטיכם בעת ההיא"? האם משה רומז כאן שההיררכיה שלימד אותו יתרו של שרי אלפים, שרי עשרות וכו' היא לא רק היררכיה של הבאת הדבר הקשה לפני מי שגדול ממנו (ראו במדבר רבה כא יב, מובא בדברינו [בנות צלפחד](#) בפרשת פנחס), אלא גם היררכיה של מינוי הדיינים? אלה ממנים את אלה מלמעלה למטה (או שמא מלמטה למעלה)? אם אכן כך, חידוש גדול הוא בפשט המקרא.

⁹ נראה שהמקור לרמב"ם זה הוא מדרש ספרי שהבאנו וכך גם מפרש רש"י בפרשתנו. למרות שיש כאן סמך מפסוק בתורה: "לא תכירו פנים במשפט", הרמב"ם נוקט בלשון "מפי השמועה", אולי משום שהוא סובר שמדרש ספרי אינו דורש את פשט הפסוק ואסמכתא בעלמא היא. אך ראו דבריו בספר המצוות מצות לא תעשה רפד, שם משמע שזה סמך כגמור מהפסוק: "... והאזהרה ממונת ממונה בעבור מעלות אחרות, הוא אמרו יתברך (דברים א) לא תכירו פנים במשפט". והמאיר עינינו בדברי הנשר הגדול יבדוק. על מינוי דיינים שאינם הגונים, כולל ביקורת קשה על "מינויים פוליטיים" של בית הנשיאות, ראו סנהדרין ז ע"ב: "דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר, אמר ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש: קום עליה באמורא. קום, גחין עליה, ולא אמר ליה ולא מידי. פתח ואמר: (חבוקק ב) הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוי יורה הנה הוי תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבך". ובהמשך שם דברים הרבה בגנות דיינים שאינם הגונים ומתאימים, דוגמת: "כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל". מנגד, בספרי דברים שופטים קמד, דברים בשבח מינוי דיינים כשרים: "למען תחיה וירשתה את הארץ, מלמד שמוני הדיינים כדי הוא להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם ושלא להפילם בחרב". עוד שם: "ושפטו את העם, בעל כרחם. משפט צדק, והלא כבר נאמר: לא תטה משפט. מה תלמוד לומר משפט צדק? זה מנוי הדיינים". ראו שוב בדברינו [מלך במשפט יעמיד ארץ](#) בפרשת משפטים.

שש כנגד שש המעלות שהיו לכסא (של שלמה). כיצד? עלה לישוב על מעלה ראשונה, הכרוז יוצא ואומר: "לא ירבה לו נשים". עלה לישוב על מעלה שנייה, הכרוז יוצא ואומר: "לא ירבה לו סוסים". עלה לישוב על מעלה שלישית, הכרוז יוצא ואומר: "וכסף וזהב לא ירבה לו מאד". עלה לישוב על מעלה רביעית, הכרוז יוצא ואומר: "לא תטה משפט". עלה לישוב על מעלה חמישית, הכרוז יוצא ואומר: "לא תכיר פנים". עלה לישוב על מעלה ששית, הכרוז יוצא ואומר: "לא תקח שוחד". בא לישוב על מעלה שביעית, אומר(ים) לו: דע לפני מי אתה יושב.¹⁰

מדרש תהלים (בובר) מזמור פב – אחריות המלך או הנשיא

"מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט" - זהו שאמר הכתוב: "לא תכירו פנים במשפט" (דברים א יז). וכן יהושפט: "ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט" (דברי הימים ב יט ו).¹¹

מדרש תנאים לדברים טז יט – השקעה בתלמידים ובכולם

דבר אחר: "לא תכיר פנים" - והלוא כבר נאמר: "לא תכירו פנים במשפט"! אלא זו אזהרה לחכמים כשהתלמידים יושבין לפניהם, לא יהיו מלמדין לאחד ומניחין לאחד. ואם עשו כן, כאילו עבדו עבודה זרה, שכן כתוב אחריו "צדק צדק תרדוף... לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך" (דברים טז כ-כא).¹²

מסכת סוטה דף מז עמוד ב - ההתדרדרות בסוף בית שני

משרבו בעלי הנאה - נתעותו הדיינים, ונתקלקלו המעשים, ואין נוח בעולם. משרבו רואי פנים בדין - בטל "לא תגורו" ופסק "לא תכירו", ופרקו עול שמים ונתנו עליהם עול בשר ודם.¹³

¹⁰ ומדרש דברים רבה ה ו: "א"ר אחא: בוא וראה שש מעלות היה לכסא של שלמה... והיה הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה. כיון שהיה עולה מעלה הראשונה היה כורז: לא תטה משפט. מעלה השנייה היה כורז: לא תכיר פנים. שלישית היה כורז: לא תקח שוחד. רביעית: לא תטע לך אשרה. חמישית: לא תקים לך מצבה. ששית: לא תזבח לה' אלהיך שור או שה אשר יהיה בו מום". נוסחאות רבות למדרש זה על כסא שלמה (המושגת על הפסוק בדברי הימים ב ט יח: "ושש מעלות לכסא"), כולל סדר המעלות והפסוקים. ראו במדבר רבה יב, אסתר רבה א יב, אוצר המדרשים (אייזנשטיין) תקכו ועוד. רוב המדרשים הם בשיטת הפסיקתא (שהוא כנראה הקדום מכולם ומתאים למלך) ודברים רבה (שקצת קשה מה שייך כאן עבודה זרה וזביחת בעל חיים עם מום, אלא כמין סמלים). אך בין שניהם הפסוק המצוטט הוא: "לא תכיר פנים" והשיוך הוא בברור לפרשת שופטים, בה נמצאת בסמוך מצוות המלך. עם זאת, מצאנו גם נוסח לפיו הפסוק שהכרוז היה מכריז לפני שלמה הוא זה שבפרשתנו: "לא תכירו פנים במשפט". אפשר שהוא שיבוש המעתיקים (ראו דברים רבה ה ו לעיל) ואולי לא. אולי הנוסח "לא תכירו פנים במשפט" מתאים לספרי שראינו לעיל שרואה בפסוק את ענין מינוי הדיינים. לא את סדרי הדין, כפי שאמרנו, אלא את סדר סדרי הדין - מינוי דין הגון. הקמת מערכת משפט של "משפט צדק". ראו מדרש ספרי שהבאנו בסוף הערה 9 על דברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין. והלוא זה אחד מתפקידי המלך (ובית הנשיא) וכל שלטון שיעמוד לישראל: למנות דיינים ולהקים מערכת בתי משפט ראוייה. אם כן, אז יש לפנינו שתי נקודות השקפה מעניינות מה בדיקת הכריזו לפני שלמה בעת עלותו לכסא המשפט: שהוא, כשופט, לא יכיר פנים וישפוט בצדק, או שהוא כמלך, ידאג להקמת מערכת בתי דין מסודרת שתעמיד שופטים ראויים שישפטו בצדק.

¹¹ הרי לנו סיוע לדעה שמדובר במינוי הדיינים, כשיטת ספרי. יהושפט המלך מנחה את השופטים שהוא ממנה ומזכיר להם את הפסוק מפרשתנו דווקא. ולגבי תקופת בית שני, כשלא היה מלך אבל היה נשיא, ראו ירושלמי סנהדרין פרק א הלכה ב: "בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינוי מינוי. ונשיא שמינה שלא לדעת בית דין מינוי מינוי. חזרו והתקינו שלא יהו בית דין ממנין אלא מדעת הנשיא ושלא יהא הנשיא ממנה אלא מדעת בית דין". ראו עוד בספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רפד שהסמכות עוברת גם לראש הגלות: "שהזהיר בית דין הגדול או ראש גלויות שלא למנות דין אדם שאינו חכם וכו'".

¹² הדרשן עומד בפרשת שופטים ושואל: מה החידוש של "לא תכיר פנים" שנאמר בפרשת משפטים לעומת "לא תכירו פנים במשפט" שכבר נאמר בפרשת דברים? גם הוא, כמדרש ספרי שודאי קדם לו, מחפש חידוש בפסוק: "לא תכירו פנים". החידוש שהוא מוצא הוא לא במינוי הדיינים (את זה כבר חידש הספרי), אלא בלימוד (הוראת) התלמידים. לא תכירו פנים - כמחנכים ומורים. לא להתמקד בתלמיד אחד ולהזניח את השאר. ראו המשנה בראש פרק שני במגילה: "אין דורשין בעריות בשלושה" ובהסבר הגמרא שם שהחשש הוא שהרב יתמקד בתלמיד אחד (המתקדם יותר?) ויזניח את השאר שילמדו בעצמם ושלא כהוגן. שני הנושאים אינם רחוקים זה מזה, בפרט אם מדובר בתלמידי חכמים שעתידיים להיסמך ולהיעשות דיינים ומורי הוראה בישראל, כפי שכבר ראינו באבות דרבי נתן בו פתחנו (הערות 3, 4 לעיל). הקשר בין מדרש תנאים הדין בלימוד התלמידים ובין מדרש ספרי הדין במינוי הדיינים, יכול לקבל חיזוק גם מדרשות הפסוקים. את שניהם לומדים (גם) מסמיכות הפסוקים: "צִדְקָה צִדְקָה תִרְדֹּף... לא תטע לך אשרה פֶלַעַן עֵץ אֲצִל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (כמעלה הרביעית במדרש דברים רבה, בהערה 10 לעיל). ראו גם מסכת סנהדרין דף ז עמוד ב: "אמר ריש לקיש: כל המעמיד דין (על הציבור) שאינו הגון - כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר: שופטים ושוטרים תתן לך, וסמך ליה: לא תטע לך אשרה כל עץ. אמר רב אשי: ובמקום שיש תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר: אצל מזבח ה' אלהיך. כתוב: לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי, הא דעץ שרי? אמר רב אשי: אלוה הבא בשביל כסף, ואלוה הבא בשביל זהב".

¹³ הדפים האחרונים של מסכת סוטה מתארים את ההתדרדרות בדורות שלאחר החורבן, דורות התנאים והאמוראים עצמם: "משרבו לוחשי לחישות בדין - רבה חרון אף בישראל, ונסתלקה השכינה... משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע - רבו היו בעולם... משרבו היהירים - התחילו בנות ישראל להינשא ליהירים, שאין דורנו רואה אלא לפנינו... משרבו מקבלני טובתך ומחוקני טובותיך - רבו איש הישר בעיניו יעשה... משרבו מקבלי מתנות - נתמעטו הימים ונתקצרו השנים... משרבו זוחי הלב - רבו מחלוקת בישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שימשו כל צורכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות". וממילא בָּטַל גם:

סנהדרין צח ע"א – הקשר עם הפטרת השבת

אמר עולא: אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (ישעיהו א כז). אמר רב פפא: אי בטלי יהירי - בטלי אמגושי, אי בטלי דיני - בטלי גזירפטי.¹⁴ אי בטלי יהירי בטלי אמגושי – דכתיב: "ואצרף כבר סגיך ואסירה כל בדילך" (ישעיהו א כה). ואי בטלי דיני בטלי גזירפטי – דכתיב: "הסיר ה' משפטיך פנה אויבך" (צפניה ג טו).¹⁵

שבת שלום

ונזכה לראות בנחמת ציון ובנין ירושלים

מחלקי המים

¹⁴ "לא תגורר" ופסק "לא תכיר". והכל בעקבות המשנה שם, הדנה בהלכות רוצח ועגלה ערופה: "משרבו הרוצחנין - בטלה עגלה ערופה". אז אחרי כל ההידדרות הזו, מה תקנתנו?

¹⁵ כאשר ייבטלו היהירים – ייבטלו הכמרים הפרסיים. וכאשר ייבטלו הדיינים הרעים – ייבטלו שוטרי האומות. מכאן משמע שגם בתקופות של שעבוד ישראל ע"י מעצמה חיצונית (הפרסים, למשל), עדיין היה כח שלטון ומשפט פנימי.

¹⁵ ראו שם גם: "אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון: אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל, שנאמר: ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבר סגיך ... ואשיבה שופטיך". זה הפסוק בו אנו מסיימים את הפטרת השבת, שבת חזון: "וְאֲשִׁיבָה יָדִי עֲלֶיךָ וְאֶצְרֹף כְּבָר סִגְיֶיךָ וְאֶסְיְרָה כָּל בְּדִילֶיךָ: וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיבְךָ כְּבַתְחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצֶּדֶק קְרִיָּה נְאֻמְנָה". יש כאן חיבור נאה של פרשת הדיינים שבקריאת התורה עם ההפטרה בפרק א בישעיהו. והרוצה לחבר את מכלול דברינו, לא רק לתשעת הימים בהם אנו עומדים, אלא לענייני דיומא אחרים של מציאות חיינו כאן במדינת ישראל – אפשר שאין הוא טועה כל כך, אבל זה כבר מעבר לנושא שלנו.